

Religies sterven, om elders op te staan

Het is Philip Jenkins weer gelukt. Opnieuw heeft hij een prikkelend en uitdagend boek geschreven over godsdienst. Een vergeeld en vergeten hoofdstuk uit de kerkgeschiedenis krijgt bij hem opeens brandende actualiteit. KN sprak met de auteur.

HENK RIJKERS

Niets is simpeler dan de geschiedenis van het christendom. Het begon in Jeruzalem. Toen de joden Jezus verwierpen en Petrus verjoegen, verplaatste het centrum zich naar Rome. Dat is het wel zo'n beetje.

Mooi niet, zegt Philip Jenkins. Toen we in 2005 een lunch met de Amerikaanse geleerde hadden op de Radboud Universiteit Nijmegen, beschreven we hem als typisch het slimste jongetje van de klas "maar dan wel van het soort dat het leuk vindt een rotje af te steken of een kikker in je kraag te stoppen". Zo ziet hij eruit, en zo schrijft hij ook. Waren we er juist in het westen een beetje aan gewend dat we als christenen gingen uitsterven, komt Philip Jenkins met een trilogie die bewijst dat het christendom zijn vleugels wijder aan het uitslaan is dan ooit tevoren. Goed, niet in Europa (hoewel daar ook veel meer dan we denken), maar vooral op het zuidelijk halfrond en in Korea, India en China. Een nieuw, maar conservatief christendom (*The Next Christendom*) veroverd de wereld.

Schizofreen trekje

Net zo een alles-is-anders-show voert de spraakmakende Amerikaanse godsdienst-historicus op in zijn nieuwe boek. Op *The Lost History of Christianity* heeft hij triomfantelijk een klaverblad afgedrukt. Wat krijgen we nu? Zijn 'wij', het Romeinse christendom, maar één blaadje van een klavertje drie? En dan nog niet eens het belangrijkste? Dat is precies wat Jenkins ons wil inpeperen. "Religies gaan dood", luidt de eerste zin van het boek. Dat doen ze niet vanzelf. Ze worden gewoonlijk vermoord.

Philip Jenkins: "Tegen wie zich druk maakt over de ondergang van het christendom, zou ik willen zeggen: kom over duizend jaar nog eens terug, en dan zien we verder."

De ergste 'moordenaar' van het christendom was de islam. Dat historische feit valt niet te ontkennen, maar Jenkins geeft zich veel moeite het te duiden. "Ik wil niets goedpraten", zegt Jenkins, als we het hem vragen, "maar zeker ook niet suggereren dat de islam bijzonder bloedig zou zijn, zoals jullie Geert Wilders doet. Ik wil de christenvervolgingen alleen in context plaatsen." Jenkins klaagt de islam dus niet aan, maar ontleent zijn materiaal mede aan auteurs die dat wel doen, en fel ook, zoals Bat Ye'or. Het is een schizofreen trekje in zijn betoog.

Een soort paus

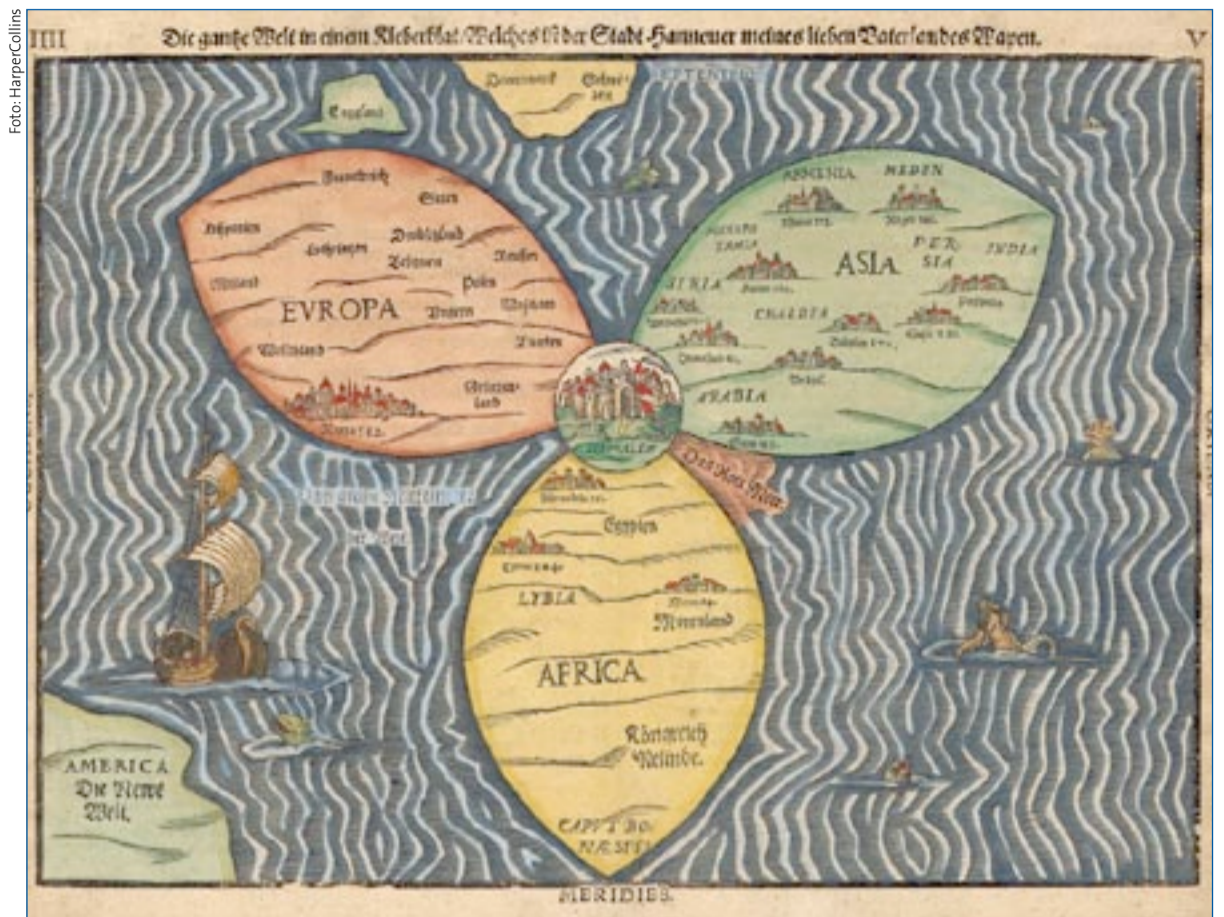
Uitgangspunt van Jenkins is dat de Kerken in Azië sowieso veel ouder zijn en ooit veel groter waren dan die in Europa. Maar deze Kerken waren wel 'ketter', een term die Jenkins relateert. "Nee, ik denk niet dat ketterij en orthodoxie zaken zijn van persoonlijke opinie, maar ik zou orthodoxie wel ruim willen definiëren. De nestoriaanse en monofysitische christenen waren veel orthodoxer dan waar ze gewoonlijk voor worden aangezien. In de moderne tijd zien we dan ook dat de katholieke Kerk met veel van die groepen weer overeenstemming heeft bereikt." Jenkins stelt ons voor aan de catholicos Timotheus,

'Er zijn veel gevallen waarin Kerken totaal zijn uitgeroeid'

die omstreeks 800 zetelde in Seleucia, niet ver van Bagdad. Het was een soort oosterse paus, behalve dan dat hij meer mensen en een uitgestreker gebied onder zich had dan zijn katholieke collega in Rome. Timotheus was een groot en kosmopolitisch geleerde. Jenkins: "Mijn favoriete citaat haal ik uit een van zijn brieven, waar hij schrijft: 'O, ik heb vandaag juist een metropoliel voor de Turken benoemd, en o ja, ook eentje voor de Tibetanen.'" Joden die bij Jericho de eerste partij Dode Zeerollen hadden gevonden (de rest moest wachten tot onze tijd), raadpleegden hem om te verklaren wat dat voor iets was. Zelf wisten ze dat niet meer.

Langzame ondergang

Timotheus' nestoriaanse Kerk

Heinrich Bunting (1545-1606), *De hele wereld op een klaverblad*. Houtsneede uit *Itinerarium Sacrae Scripturae*, Magdeburg, 1581.

was enorm succesvol en strekte zich uit tot India en China. Met de opkomst van de islam begint echter een langzame ondergang, die voortduurt tot vandaag. Overigens zou de islam dit nestoriaanse christendom ook opheffen door het te assimileren en er deels de vormtaal van over te nemen. Jenkins: "Een nestoriaan uit de negende eeuw zou zich beter thuis voelen in een moskee dan in een moderne kerkdienst." Waarom zijn de betrekkingen tussen christendom en islam sinds die tijd zo verslechterd?

In de visie van Jenkins zit ergens rond het jaar 1300 het keerpunt. De Kruistochten zijn achter de rug, en in 1258 hebben de Mongolen met de verwoesting van Bagdad bijna de islam in het Midden-Oosten vernietigd. De Mongolen stonden onder nestoriaanse invloed en bevoordeelden de christenen in de nieuw veroverde gebieden, wat kwaad bloed zette bij de islamieten. Jenkins: "Ja, maar vooral de klimaatverandering rond 1300 is geweldig belangrijk. Ik trek zelf de parallel met hoe de christenen in die tijd de joden gingen behandelen. Mensen zoeken altijd zondebokken. Bij rampen willen ze uitzoeken welke groep God het meest heeft beledigd. Dit is de tijd dat de meeste joden West-Europa verlaten en zich in het Oosten vestigen. Het is ook de tijd waarin christenen verdreven worden uit China, Azië en het Midden-Oosten. Die klimaatverandering had niet alleen een slechte invloed op de handel, maar ook op de productie van voedsel. Misschien komt een theorie van religieuze tolerantie uiteindelijk

neer op de beschikbaarheid van voedsel. Minderheden worden bij schaarste zwartgemaakt. Dat is belangrijk, omdat we opnieuw in een grote klimaatverandering zitten en ik me grote zorgen maak over de christenen in bijvoorbeeld Egypte. Niets maakt mensen zo paranoïde als een tekort aan eten en drinken."

Uitgeroeide Kerken

Jenkins vindt dat het christendom moet werken aan een 'theologie van de uitroeiing': "Voor mij is dat zelfs het belangrijkste deel van mijn boek. We vertellen

'In Saoedi-Arabië wonen meer christenen dan moslims in Frankrijk'

het christendom graag als een verhaal van groei en bloei. Maar er zijn veel gevallen waarin Kerken totaal zijn uitgeroeid, in Japan bijvoorbeeld. Als iemand gelooft in Gods voorzienigheid, moet hij uitleggen hoe zulke gebeurtenissen in Gods plan passen. Een mogelijkheid is dat we deze zaken moeten bekijken op een tijdschaal die gewoon groot genoeg is. Een eeuw geleden werd het christendom bijvoorbeeld uitgeroeid in China. Dat leek een tijd zo te blijven, maar nu komt het ijzersterk terug."

Jenkins werd wereldberoemd door zijn trilogie over *The Next Christendom*. Levert zijn laatste boek daar nu de historische dimensie bij? Jenkins: "Wat ik in *The Next Christendom* betoog,

is dat het christendom zich vanuit het Westen over de wereld verspreidt. Nu betoog ik dat er al eerder zo'n wereldomspannend christendom bestaan heeft. Dat is van belang. Iemand zou zich kunnen afvragen: hoe kan het christendom zich aanpassen aan de omstandigheden in Afrika of Azië? Mijn antwoord is: dat is precies waar het christendom de eerste twaalfhonderd jaar mee bezig is geweest. Het onderhandelde met boeddhisme en islam. Sommige van die onderhandelingen waren succesvol, andere niet. Er ligt een reusachtige historische ervaring op dat terrein."

Gesloten en open deuren

Hoewel Jenkins in zijn boek een geschiedenis schrijft van vernietiging en uitroeiing, is het toch geen pessimistisch boek. Er rijst een beeld uit op van een God die deuren sluit, om ze elders op de wereld weer open te zetten. Jenkins: "Ik geef je een mooi voorbeeld: het huidige aantal christenen in Saoedi-Arabië is groter dan het aantal moslims in Frankrijk. Er zijn hogere percentages christenen in Koeweit en Bahrein dan in Nederland. Dat zouden we toch nooit gedacht hebben? Dus tegen wie zich druk maakt over de ondergang van het christendom, zou ik willen zeggen: kom over duizend jaar nog eens terug, en dan zien we verder." ●

Philip Jenkins, *The Lost History of Christianity. The Thousand Year Golden Age of the Church in the Middle East, Africa, and Asia - and How It Died*. Uitg. HarperOne, 316 pp., geb., ca. € 25,-, ISBN 978 0 06 147280 0.